

นิเวศภาวนา: วิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ

Eco-Meditation: The Buddhist integration of Conservation the Nature

พระมหาญาณภัทร อติพโล

Phramaha Yanapat Atipalo

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: tosspoy2@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวทางการจัดกิจกรรม “นิเวศภาวนา” ในรายวิชาพระพุทธศาสนาและนิเวศวิทยาของนิสิตปีที่ 3 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 เป็นการทำกิจกรรมนอกห้องเรียน ที่ส่งผลให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งตัวผู้เรียนและผู้สอน เป็นการเติมเต็มความรู้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โครงการนี้เน้นภาคปฏิบัติ การบวชต้นไม้บวชป่า การภาวนาในป่าซึ่งเรียกว่าผัสสะภาวนา สัมผัสธรรมชาติ โดยการภาวนาก่อนนกรวด ตามแนวทางของท่านติช นัท ฮันท์ เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และเกิดการตระหนักรู้ในการร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติ นิสิตที่เข้าร่วมโครงการเกิดความรู้และทัศนคติที่ดีในการทำกิจกรรมร่วมกับธรรมชาติ เพื่อแนวทางต่อผู้ที่สนใจนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

คำสำคัญ: นิเวศภาวนา; การอนุรักษ์ธรรมชาติ; พุทธบูรณาการ

Abstract

This article present the activities guideline of Eco-Meditation that related to either Buddhism or Ecologic of Bachelor degree of Mahachulalongkornrajawittayalay University in Level 3, 1st semester of 2018 in an academic year at a classroom of Wat Chaichumphonchanasongkram of Kanchanaburi Province. It is outdoor activities that effect the learner and instructor, it also is completed the outstanding knowledge. This program emphasis on the practical activities such as the ordination of tree and forest, meditation in the forest that called sense meditation (Phassa Bhavana), natural touching by Pebbles Meditation in accordance with Venerable Thich Nhat Hanh aim to recover the relationship among human being and natural in realizing on preserving the nature together. The learners who attended in this program gain their knowledge and a good attitude to natural activities. This article will be a guideline to those who are interesting to apply the learning about The Natural preservation method base on Buddhist integration ahead.

Keywords: Eco-Meditation; Natural Preservation; Buddhist integration

บทนำ

การทำกิจกรรมนอกห้องเรียนเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่ามากในการขยายขอบข่ายของความคิด ความรู้ และเพิ่มพูนทักษะของผู้เรียน นับเป็นกิจกรรมที่ช่วยในการเรียนการสอนในห้องเรียนได้ผลสมบูรณ์ขึ้นอย่างแท้จริง และยิ่งเป็นวิชาที่มีลักษณะผสมผสานเช่น วิชาพระพุทธศาสนาและนิเวศวิทยา ซึ่งมีเนื้อของพระพุทธศาสนาในแง่มุมมองของนิเวศวิทยา การที่เรียนเฉพาะทฤษฎีทำให้ขาดการเรียนรู้บ้างอย่างไปคือด้านประสบการณ์ ดังนั้นการจัดกิจกรรมที่เน้นประสบการณ์นอกห้องเรียนถือว่าจำเป็น นิสิตปีที่ 3 โครงการว่า “นิเวศภาวนา” เป็นกิจกรรมเสริมในวิชาพระพุทธศาสนาและนิเวศวิทยา สมกับปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่า “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

โครงการนิเวศภาวนาเป็นส่วนหนึ่งในวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา เป็นโครงการที่เราควรที่จะได้สัมผัสกับสถานที่จริงเพื่อเป็นการเข้าใจในบทเรียนของนิเวศภาวนาและปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm) เพื่อให้ นิสิตได้เข้าใจในความเป็นธรรมชาติโดยให้สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา เป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเพียงแค่ชื่อวิชาที่ทราบได้ทันทีว่า ต้องการให้นิสิตศึกษานิเวศเป็นหลักสำคัญ ในพระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาลจะเห็นว่าพระอรหันต์ทุกรูปจะสามารถสำเร็จมรรคผลได้โดยอาศัยป่าแม้แต่พระพุทธเจ้าก็เช่นกัน วิชานี้มุ่งศึกษานิเวศเป็นหลัก ในกระบวนการของการศึกษาจะศึกษาแต่ในห้องเรียนอย่างเดียว นิสิตก็จะได้อรรถาธิบายความรู้แคบไป ก็ต้องศึกษาเชื่อมโยงโดยให้สัมพันธ์กับบรรยากาศและสถานที่จริงเพื่อเป็นการศึกษาและปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิชาที่เรียน จะได้เข้าใจความหมายและที่มาที่ไป ที่มีอยู่ให้เป็นที่ยอมรับกันจึงต้องมีการศึกษานอกห้องเรียนก็เป็นส่วนหนึ่ง นั้น ก็ควรทำความเข้าใจในหลักการด้วย พระอาจารย์ผู้สอนได้ตระหนักถึงการเรียนรู้นอกห้องเรียนก็สำคัญนิสิตก็ควรรู้เช่นกัน จึงนำ การศึกษานอกห้องเรียนมาใช้ในการสอนด้วย

วิชาที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยามีมาก อาจพูดได้ว่า ทุกสาขาวิชามีความเกี่ยวข้องกับนิเวศได้หมด แต่จะให้นิสิตศึกษาทั้งหมด ก็ไม่อาจจะให้ศึกษาครอบคลุมเนื้อหาได้ จึงจำเป็นต้องนำเอาที่เห็นว่าสมควร เหมาะสมจึงนำเอาการดูงานนอกสถานที่จริงที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นิเวศมีอิทธิพลต่อคนในสังคมเรา จึงต้องปลูกจิตสำนึกในการรักษาโดยร่วมกันบวชป่า ปลูกป่า อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ชีวิตส่วนตัวและในสังคมได้

ความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียน

กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน เป็นกิจกรรมที่มีคุณค่ามากในการขยายขอบข่ายของความคิด ความรู้ และเพิ่มพูนทักษะของผู้เรียนนับเป็นกิจกรรมที่ช่วยผสมผสานในการเรียนการสอนในห้องเรียนได้ผลสมบูรณ์ขึ้นอย่างแท้จริง (อรนุช ลิ้มตศิริ, 2560) สามารถสรุปความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียนได้ ดังนี้

1. การศึกษานอกห้องเรียนเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง (Sharp, 1973)
2. การศึกษานอกห้องเรียนแนวคิดแบบสหวิทยาการที่บูรณาการศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร (Hammerman, 1985)
3. การศึกษานอกห้องเรียนเป็นวิธีการที่ผู้เรียนเรียนจากประสบการณ์ตรงเน้นการลงมือปฏิบัติภายนอกห้องเรียน เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ (Prist, 1990)
4. การศึกษานอกห้องเรียน เป็นการใช้สถานที่นอกห้องเรียนเป็นห้องปฏิบัติการเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Hammerman, 1994)
5. การศึกษานอกห้องเรียนทำให้หลักสูตรสมบูรณ์ครอบคลุมมากขึ้น โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งภายในห้องเรียน และการศึกษาสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียนรวมถึงการเข้าค่ายและการจัดกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ (Lappin, 2000)
6. การศึกษานอกห้องเรียนทำได้หลายวิธี รวมถึงการพาผู้เรียนไปที่สวนสาธารณะเพื่อศึกษาพันธุ์ไม้ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ รวมถึงการเข้าร่วมโปรแกรมพญายักษ์ภายใต้การดูแลของครูผู้มีความรู้ (Hammerman, 2001)

ความเป็นมาโครงการนิเวศภาวนา

ในรายวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา (Buddhism and Ecology) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาความหมายและขอบข่ายของนิเวศวิทยา คำสอนในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับนิเวศวิทยา เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับธรรมชาติ แนวทางการอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2561 นิสิตปีที่ 3 ห้องเรียนวัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีนิสิตจำนวน 21 รูป/คน ได้ลงเรียนรายวิชานี้ หลังจากศึกษาเนื้อหาในภาคทฤษฎีจบได้คิดโครงการนิเวศภาวนาเป็นกิจกรรมนอกห้องเรียนนี้ขึ้นมา โดยใช้สถานปฏิบัติธรรมมีแก้วน้อย ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นสถานที่จัดกิจกรรม โดยใช้ชื่อโครงการว่า “นิเวศภาวนา” ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดกิจกรรมดังนี้

- 1) เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และเพิ่มความรู้ในเรื่องระบบนิเวศภาวนา
- 2) เพื่อนำความรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์จริงนำไปปรับใช้กับสภาพแวดล้อมของตนเองได้
- 3) เพื่อนำความรู้เรื่องระบบนิเวศภาวนามาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ในการทำกิจกรรมในครั้งนี้แบ่งกิจกรรมเป็นฐาน ประกอบด้วย 4 ฐานคือ พิธีบวชต้นไม้ (Tree Ceremony), ผัสสะภาวนา สัมผัสธรรมชาติ (sense meditation), การภาวนาก้อนกรวด (Pebble Meditation), และ การถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) ซึ่งในแต่ละฐานมีเนื้อหาโดยย่อ ดังนี้

พิธีบวชน้ำ

พระครูมานัสทิพพิทักษ์ เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้คิดพิธีบวชน้ำขึ้น เพื่อต้องการยับยั้ง การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และเพื่อเป็นกุศโลบายห้ามมิให้คนตัดไม้ทำลายป่า (พระครูพิจิตรธรรม, 2557) ต้นไม้ต้นใดที่ผ่านการบวชแล้ว ชาวบ้านจะไม่ตัดเด็ดขาด เจ้าคณะอำเภอแม่ใจจึงได้นำพิธีบวชน้ำมา ดำเนินการ เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะป่าบริเวณต้นน้ำลำธาร ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าว ได้ เผยแพร่ไปสู่สาธารณชน อย่างไรก็ตามชาวอำเภอแม่ใจก็ตระหนักและมีความเชื่อว่า พญาต้นไม้ที่ผ่านการบวช แล้ว จะคุ้มครองรักษาต้นไม้ต่าง ๆ ในบริเวณนั้น ซึ่งจะมีผลทำให้น้ำไม่แห้ง ฝนตกต้องตามฤดูกาล ถือเป็นการ ยับยั้งการทำลายธรรมชาติและช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญคือ สร้างความสำนึกให้แก่ชุมชนในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

พิธีกรรมการบวชน้ำ

พิธีการบวชน้ำ จะเริ่มตั้งแต่การสำรวจต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่และเกรงว่าจะถูกลักลอบตัดซึ่งเชื่อกัน ว่าเป็นพญาไม้ จากนั้นชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดเตรียมเครื่องเช่นสังวैयाเจ้าป่าเจ้าเขา เครื่องสังวैयाจะ

จากนั้นก็สร้างศาลเพียงตาสำหรับอัญเชิญรุกขเทวดามาอาศัยปกปักรักษาต้นไม้ แล้วทำพิธีไหว้พระแม่ ธรณี ใช้หมากพลูตามธรรมเนียมทางเหนือ สำหรับการบวชน้ำ จะมีผ้าเหลือง (สุดแล้วแต่ว่าจะบวชน้ำกี่ ต้น) ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์และสัมป่อยจากนั้นโยนด้ายสายสิญจน์ไปตามต้นไม้ในบริเวณป่า แล้วโยน มายังสถานที่ทำพิธี ซึ่งจะมีพระพุทธรูปตั้งเป็นประธานมีพระสงฆ์และอาจารย์ (หมอเวทมนตร์) ทำพิธีเชิญ เทวดารักษ์ ผีป่า ผีเขา (ผีปีกะโหล่ง) ทำพิธีเช่นสังวैयाเทวารักษ์ เจ้าป่าเจ้าเขา ให้รับรู้และให้มาอยู่ในป่าไม้ คูแลต้นไม้ หากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่า ขอให้ผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของหมอเวทมนตร์ที่จะนำมา กล่าวเมื่อเสร็จพิธีเช่นสังวैयाแล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์ เริ่มจากไหว้พระรัตนตรัย สมาทานศีลอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจิมต้นไม้ เสร็จแล้วพระสงฆ์ จะห่มผ้าเหลืองให้ต้นไม้ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นประพรม น้ำพระพุทธมนต์ตามต้นไม้ที่บวชไว้ เป็นเสร็จพิธี

วัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรม

1. เข้าใจวัตถุประสงค์ และพิธีกรรมการบวชน้ำ
2. ซาบซึ้งในการทำกิจกรรมกับธรรมชาติ
3. สร้างความสำนึกให้แก่จิตในการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ

ผลที่ได้รับ

เกิดความรู้และความซาบซึ้งในการทำกิจกรรม

ผัสสะภาวนา สัมผัสธรรมชาติ (sense meditation)

จอห์น ยัง (Jon Young) ผู้พัฒนาเทคนิคนี้ แนะนำให้ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน โดยเราจะฝึกผัสสะภาวนาที่ไหนก็ได้ แต่ควรเลือกหาที่โปรดส่วนตัวใกล้ธรรมชาติที่เราเข้าถึงได้ง่ายๆ จุดนี้จะเป็น (sit spot) เป็นมุมนั่งหรือมุมลับส่วนตัวของเรา ในวัฒนธรรมชนเผ่าอินเดียนแดงมันเป็นพื้นที่ที่แต่ละคนค้นพบความพิเศษในความสัมผัสกับธรรมชาติ การปฏิบัติแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ทั้งหมดไม่จำเป็นต้องใช้เวลานาน มีแค่ 10 นาที ก็ทำแค่ 10 นาที มี 5 นาทีก็ทำ 5 นาที

เป็นกิจกรรมที่ลึกซึ้งของการเดินทางสู่พื้นที่ป่า เป็นเหมือนกับการได้ไปภาวนาประจำปี แม้จะไม่ได้ไปในฐานะผู้ละวางภารกิจทางงาน เพราะมีหน้าที่จัดการกระบวนการเรียนรู้เชิงลึกกับธรรมชาติ แต่รู้สึกได้ว่าปามีพลังการเยียวยาสูงอย่างน่าอัศจรรย์ เหมือนกับมีมนต์บางอย่างที่รอคอยให้เราค้นพบ ดังที่ บิล พล็อตกิน (Bill Plotkin) นักจิตวิทยาเชิงธรรมชาติ ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า “ความทุกข์ของลูกค้าของเขามักมีรากฐานมาจากชีวิตที่ขาดพร่องจากธรรมชาติ จากความลึกลับ และการมีชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย อันเป็นความปรารถนาทางจิตวิญญาณขั้นพื้นฐาน แม้จิตบำบัดแบบดั้งเดิมที่ต่างๆ กันมาในห้องหับ อาคารที่มั่นคงถาวร ก็ไม่สามารถตอบสนองความกระหายทางจิตวิญญาณที่ต้องการเดินทางไปยังพื้นที่ป่าที่ไม่มีอะไร “เชื่อง” กระแสน้ำที่กระชากกระชากแรงตามจังหวะ ทางเดินอันเลาะเลี้ยววกวนในป่าใหญ่ และสัตว์ป่าที่อาจฝึกคณอง

วัตถุประสงค์

1. สมาธิภาวนา
2. ฝึกการอยู่กับตัวเอง

3. สัมผัสธรรมชาติด้วยความรู้สึกต่างๆ

ผลที่ได้รับ

มีความรู้สึกสงบและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง เกิดความรู้สึกถึงความเป็นธรรมชาติ เสียงลมผ่าน กลิ่นไอของดิน เสียงของสัตว์ต่างๆ ทำให้รู้สึกถึงการรักในธรรมชาติ

การภาวนาก่อนกรวด

การภาวนาก่อนกรวด (Pebble Meditation) เป็นการฝึกเจริญสติอีกวิธีหนึ่งที่ง่าย ๆ และน่าสนใจ ที่ถูกคิดค้นโดยท่าน ดิซ นัท ฮันท์ ภิกษุชาวเวียดนาม มีวัตถุประสงค์เพื่อเจริญสติโดยใช้ธรรมชาติรอบตัวมาเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นก้อนกรวด หรือใบไม้เป็นต้น

ทุกคนจะมีถุงผ้าใบเล็กๆ สำหรับใส่ก้อนกรวด 4 ก้อน นึ่งลอมกัน เปนวงกลม กอนเริ่มภาวนาให้ ทุกคนนำก้อนกรวดทั้ง 4 ก้อนออกมาจากถุง แลววางไว้ที่หน้า เขาชายของตนเอง จากนั้นก็ให้ตัวแทนคนใดคนหนึ่ง ทำหน้าที่ปลุกและเชิญระฆังเต็มเสียง 3 ครั้ง เมื่อทุกคนได้ยินเสียงระฆังแห่งสติแล้ว ทุกคนก็จะเริ่มตามลมหายใจเขา-ออกอย่างมีสติ 3 ครั้ง โดยหายใจเข้าให้ภาวนาหรือพูดในใจว่า “ฉันทำใจของฉันให้สงบ” หายใจออก “ฉันยิ้ม” จากนั้น เราก็เริ่มการเจริญสติภาวนากับก้อนกรวด (ทิพายุวัฒน์ สวัสดิ์ลออ, 2551)

ผลที่ได้รับ

มีความรู้สึกสงบและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง เกิดความรู้สึกว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

การถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR)

โดยใช้การถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง (Story Telling) เป็นการเรียนรู้ก่อนหรือระหว่างทำกิจกรรม ด้วยการให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติ ปลดปล่อยความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวออกมาแลกเปลี่ยนความรู้ โดยผู้เล่าจะเล่าความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในตัวที่เกิดจากการปฏิบัติ ซึ่งผู้ฟังสามารถตีความได้โดยอิสระ และเมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนผลการตีความแล้ว จะทำให้ได้ความรู้ที่สามารถบันทึกไว้เป็นชุดความรู้

การถอดบทเรียนในลักษณะนี้ จะเป็นการสกัดความรู้จากเรื่องที่เล่าออกมา ว่ามีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ความคิดเห็นของนิสิตและอาจารย์ผู้เข้าร่วมโครงการได้วิเคราะห์สรุปข้อมูลเป็น 4 ด้านดังนี้

กิจกรรม	Knowledge (K)	Understanding (U)	Skill (S)	Attitude(A)
ภาวนาปรับใจ	รู้จักการภาวนา	เข้าใจ การภาวนา เบื้องต้น	สามารถนำไปปรับ ใช้ชีวิตประจำวันได้	การภาวนาทำให้ตื่นรู้
การบวชป่า	รู้จักการบวชป่า	เข้าใจกระบวนการ บวชป่า	พิธีกรรมทางพุทธ ศาสตร์กับชุมชน	อนุรักษ์ป่าทุกคนมี ส่วนร่วม
ผัสสะภาวนา	รู้จัก ผัสสะ ภาวนา	เข้าใจผัสสะภาวนา	สามารถนำไปปรับ ใช้ชีวิตประจำวันได้	ฟื้นฟูความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ
ก่อนกรวด ภาวนา	รู้จักก่อนกรวด ภาวนา	เข้าใจพิธีกรรมกรวด บวชป่า	สามารถนำไปปรับ ใช้ชีวิตประจำวันได้	มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สัมพันธ์กัน
AAR	เรียนรู้การแสดง ความคิดเห็น	ทักษะการพูดและ ฟัง	ทักษะการพูดและ ฟัง	ความคิดเห็นของทุก คนมีคุณค่า

บทสรุป

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบศึกษานอกห้องเรียนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบหนึ่งที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาความรู้เชิงปฏิบัติ (Learning by Doing) ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และมีความใฝ่รู้ ในการจัดโครงการนิเวศ ภาวนาเพื่อเป็นกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ในรายวิชาพระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา หลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้วนิสิตได้รับประสบการณ์และความรู้เป็นอย่างมากซึ่งเป็นโครงการนำร่องที่จะทำให้เกิดโครงการแบบนี้ในอนาคตเพราะสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และสามารถต่อยอดให้เกิดโครงการอนุรักษ์ จัดการของพระภิกษุในการใช้ชีวบริเวณ (biosphere) (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๓๑) เพื่อให้จะได้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืนแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาศักยภาพที่จะดำรงความต้องการ และความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต การอนุรักษ์จึงเป็นการสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ทีฆายุวัฒน์ก สวัสดิ์ดีลลอ. (2551). *การวิเคราะห์การเจริญเติบโตตามแนวทางของ ดิช นัท ฮันท์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระครูพิธิจารุธรรม. (2557). *แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช.
- อรนุช ลิ้มศิริ. (2560). การศึกษานอกห้องเรียนเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(3), 1643–1658.
- Hammerman, D. R., Hammerman, W. M., & Hammerman, E. L. (2001). *Teaching in the Outdoor*. Danville, IL: Interstate.
- Lappin, E. (2000). *Outdoor education for behavior disturbed students*. ERIC Digest.
- Priest, S. (1990). The semantics of adventure education. In *Adventure education*. (113–117). State College, PA: Venture.
- Sharp, L.B. (1973). *Basic Consideration in outdoor and camping education*. New York: The Bulletin of the National Association of Secondary School Principals.